

12. Смирнов М. А. Эмоциональный мир музыки [Текст] : исследование / М. А. Смирнов. — М. : Музыка, 1990. — 320 с.

13. Тукова І. Г. Функціонування інструментальних жанрових моделей західноєвропейського Бароко в українській музиці другої половини ХХ ст. [Електронний ресурс] : дис. канд. мистецтвознав. : спец. 17.00.03 / Тукова Ірина Геннадіївна ; Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. — К., 2003. — URL : <http://disser.com.ua/content/43007.html>.

УДК 78. 079 : 72.034.7

Інна Довжинець

«BACH-FEST» і «ORGANUM» ЯК ТЕРИТОРІЯ МУЗИЧНОГО БАРОКО

**Україна ж – це країна Бароко.
Мандрувати нею – для ока втіха.
Ю. Андрухович**

Музика епохи Бароко переживає в наші дні певний ренесанс: активізується увага виконавців до репертуару тієї доби, відроджується старовинний інструментарій, створюються колективи, що спеціалізуються на виконанні барокових творів, особливості музичної стилістики наполегливо досліджуються науковцями. Серед провідних тенденцій репрезентації барокового мистецтва – намагання досягти автентичності його відтворення. На цьому шляху виконавці копітко вивчають естетичні засади стилю, нотографічні та літературні джерела того часу, акустичні особливості приміщень, в яких звучала музика Бароко, принципи звуковидобування тощо. Свою майстерність у відтворенні справжнього барокового звукового колориту вони демонструють на різних виконавських заходах, зокрема, фестивалях барокового мистецтва. Саме до таких належать сумські форуми «Bach-fest» і «Organum». Аналіз їх діяльності і виявлення їх впливу на формування міського музичного середовища є *метою* даної наукової розвідки.

Міжнародні фестивалі камерної та органної музики «Bach-fest» та «Organum» були започатковані у переломні 1990-ті. Умовою їх створення стали відразу декілька факторів. Відсутність жвавого концертного життя та гастрольної практики, що їх не забезпечувала обласна філармонія, активізувала пошук інших форм функціонування академічного мистецтва. Важливим підґрунтям для цього стала наявність в Сумах органу. Його поява в місті пов'язана з періодом радянського культурного будівництва, а саме з 1980 роками, коли уряд країни заключив довгостроковий контракт із Чехією на виготовлення органів для Радянського Союзу. З того моменту щорічно чотири-п'ять серійних інструментів прямували до СРСР. В руслі вищезазначеного процесу Рада Міністрів України ухвалила постанову про заснування в Києві Республіканського будинку органної та камерної музики¹. Після його відкриття у лютому 1981 р. органні зали стали з'являтися в інших містах країни, зокрема, Сумах. Так, у 1986 р. в православному Троїцькому храмі був встановлений орган (opus 3568), сконструйований майстрами відомої фірми «Rieger-Kloss»² (м. Крнов). Інструмент має 3574 труби, 48 регістрів, розподілених по трьох мануальних та педальній клавіатурі³.

З появою значної кількості органів в Україні почали проводитись відповідні фестивальні заходи. Так, у 1986 р. відбувся перший фестиваль органної та камерної музики в Харкові⁴, а 1992 р. відзначився заснуванням міжнародного форуму органної музики в столиці. Ці події, безумовно, вплинули на формування музичного життя регіонів, і вже у квітні 1993 стартував сумський фестиваль «Organum». Відзначаючи об'єктивні фактори його започаткування, зауважимо, що визначаль-

¹ Постанова вийшла у грудні 1978 р.

² Компанія «Rieger-Kloss» є одним з найбільших і найстаріших у світі виробників органів. Вона має понад 140-річну історію. Інструменти цієї фірми визнані в різних країнах Європи, Америки, Азії та Африки. Саме органи фірми «Rieger-Kloss» встановлені в більшості будинків органної та камерної музики України, зокрема, в Республіканському будинку органної та камерної музики, органних залах міст Біла Церква, Донецьк, Львів, Одеса, Рівне, Харків, Хмельницький, Чернівці, Ялта.

³ Точною копією сумського органу є інструмент, встановлений в Успенському соборі м. Харкова. Він був виготовлений фірмою «Rieger-Kloss» у 1984 р., а вже 1 червня 1986 р. у приміщенні храму відкрився Будинок органної та камерної музики.

⁴ З 2002 р. цей фестиваль носить назву «Харківська Бахіана».

ним чинником створення будь-якого мистецького проекту є людина, здатна втілити ідею в життя. Такою творчою особистістю в Сумах виявився Орест Романович Коваль, уродженець Львова (1949), який волею долі опинився на Слобожанщині. Після закінчення Київської державної консерваторії (1974) по класу фортепіано професора Тетяни Кравченко він був направлений на роботу викладачем в Сумське музичне училище. Саме тут, наприкінці 1970-х, О. Коваль вперше ознайомився з органом, щоправда, електронним. Училище придбало цей інструмент, і керівництво закладу запропонувало молодому спеціалісту опанувати новинку. За спогадами музиканта, то були перші кроки на його шляху органіста. В подальшому життєвий випадок – залізнична подорож із попутником – професором Київської консерваторії Арсенієм Миколайовичем Котляревським – назавжди визначив його творчу долю. Відомий музикант, фундатор вітчизняної органної школи, ентузіаст своєї справи розповів йому, що незабаром в Сумах буде встановлений великий концертний орган. Новина стала вирішальною у намірі О. Ковалья професійно опанувати гру на величому інструменті. Перспектива відкриття в місті органного залу і шанс концертувати в ньому спонукали музиканта вдруге «подолати» курс консерваторської науки [6]. Вступивши у центральний музичний вуз країни, він пройшов клас органної гри у професорів Арсенія Котляревського та Галини Булибенко (1980–1983)⁵. Проте, поки Орест Коваль навчався, на посаду штатного органіста був запрошений інший музикант – Михайло Чичерін⁶ і, по поверненню, йому запропонували лише місце органного майстра-настроювача. Як зазначає сам

⁵ За другу музичну освіту О. Коваль отримав диплом з відзнакою.

⁶ Корінний лєнінградець, Михайло Юрійович Чичерін (н. 1956) отримав музичну освіту у північній російській столиці. Після закінчення по класу фортепіано школи-десятирічки при Лєнінградській консерваторії ім. М. А. Римського-Корсакова він вступив відразу на дві спеціальності вищеназваного музичного вузу: фортепіано (клас професора О. В. Шишко) і орган (клас заслуженої артистки Росії, професора Н. І. Оксєнтян). Завершивши навчання, переїхав до Сум. З 1983 р. займає посаду соліста-органіста Сумської обласної філармонії. У 1988–89 рр., без відриву від концертної діяльності, навчався в асистентурі-стажуванні Лєнінградської консерваторії (клас професора Н. І. Оксєнтян). Заслужений артист України (2002). Багато концертує по Україні і за кордоном.

Орест Романович, «якби відразу став органістом, то навряд чи домігся того, чого досягнув сьогодні» [3]. Поставлений перед потребою професійної реалізації і просто виживання, музикант мусив шукати інші варіанти здійснення своїх творчих планів. Так, у 1989–1991 рр. він працює солістом-органістом Рівненської обласної філармонії, гастролює по країні. Згодом отримує посаду соліста-органіста Сумської філармонії «за контрактом», який зобов'язує виконавця самому влаштовувати власні виступи. «Оскільки я не був утруднений стабільною ставкою, – пригадує О. Коваль, – то мусив організовувати концерти самому собі, і я навчився те робити. Ще відчув, що хочу не лише грати, а спілкуватися з людьми ... У Рівному, коли працював органістом, почав сам вести свої концерти ... Тож навчившись організовувати концерти для себе, я подумав: чого не зробити того ж для друзів? І назвати це фестивалем» [7]. Ідея створення проекту, як зізнається його автор, виплила з бажання духовно спустошене сучасною естрадою суспільство «вилікувати» чистими і піднесеними гармоніями бахівського Всесвіту [6]. Безпосереднє спілкування з величним бароковим інструментом, досконале вивчення органної спадщини німецького генія і намагання відродити її автентичне звучання стало поштовхом до започаткуванні фестивалів, присвячених саме творчості Й. С. Баха і музиці Бароко в цілому [7]. Пошуки вирішення проблем виконавської реконструкції європейської музики XVII–XVIII ст. настільки захопили О. Ковалья-органіста, що він вдався до робіт іноземних дослідників з питань звуковидобування, інтерпретування та акустичних параметрів музики Баха. Зокрема, сприяв виданню українською мовою книги відомого австрійського музикознавця Ніколауса Харннкурта «Музика як мова звуків» (2002), редагування якої здійснив разом із відомим в Україні знавцем історії фортепіанного виконавства Н. Б. Кашкадамовою [8]. Зробив він і український переклад текстів бахівських «Страстей за Іоанном», що вийшли друком у буклеті до львівського фестивалю «Контрасти» (2000).

Фестиваль «Organum», який мав в Сумах значний публічний резонанс, вдруге відбувся вже через півроку⁷, а у жовтні 1995 р. був за-

⁷ Другий фестиваль «Organum» було проведено у жовтні 1993 р.

початкований «Bach-fest»⁸. З того часу ці щорічні фестивальні акції традиційно відбуваються по черзі весною (квітень) та восени (жовтень)⁹. Слід зазначити, що назва «Organum» виявилася для О. Ковалю знаковою. Саме так стали йменуватися засноване і очолене ним об'єднання громадян Сумської міської організації розвитку органної та камерної музики (1993), а також ансамбль камерної музики, утворений музикантом у 1998 р.¹⁰

Спадщина Й. С. Баха є центром музичного універсуму сумських фестивалів, і траєкторія її освоєння є вельми різноманітною: від виконання органних і клавірних творів до створення джазових композицій як інваріанту барокових імпровізацій. І найавторитетнішою фігурою цих акцій є сам Орест Коваль. Трактуючи фестиваль як особисту зустріч з друзями-музикантами, які завітали до нього у гості, продюсер водночас є експертом, що досліджує музичний продукт, пропонований публіці. Він особисто веде всі концертні вечори. У невимушеному спілкуванні з публікою, як привітний господар, представляє виконавців, коментує програми, жартує. Іноді, на підтвердження своєї професійної компетентності, О. Коваль сам виходить на сцену в якості клавесиніста камерного ансамблю «Organum». Завдяки певній «персоніфікації» цих святкових музичних подій вони стали йменуватися у сумчан не тільки «Бахівськими», а й «Орестівськими» фестивалями.

Серйозність намірів у довгостроковому музичному проекті представити сумській публіці барокове мистецтво у всьому його різноманітті й повноті давали розуміння, що одного органу для цього недостатньо. Виникла потреба у придбанні іншого репрезентанта європейської музичної культури XVI–XVIII ст., широко використовуваного у побутовому музикуванні та аристократичних салонах тієї доби – клавесина. Оскільки коштів на купівлю інструмента не було, продюсер подав проект на грант міжнародного благодійного фонду

⁸ На підтримку фестивалю «Bach-fest» у 1996 р. проект О. Ковалю виграв грант Міжнародного фонду «Відродження». До речі, він був визнаний кращим серед 80-ти інших представлених на конкурсі робіт.

⁹ Традиційно у квітні відбувається «Organum», а у жовтні – «Bach-fest».

¹⁰ У складі ансамблю камерної музики «Organum» – скрипка, флейта, віолончель та клавесин.

«Відродження» і виграв його (1996)¹¹. Двомануальний концертний клавесин голландської фірми «Fred Bettenhausen», який отримало місто, є точною копією барокового інструмента кінця XVII ст., що зберігається в шотландському музеї м. Единбурга. За твердженням О. Ковалю, в Україні є лише два таких інструменти: у Києві та Сумах.

Поява клавесина значно урізноманітнила фестивалі програми, до того ж, надала можливості розширити рамки концертних акцій проведенням майстер-класів. Наприкінці 1990-х особливо запам'яталися сумчанам виступи японської клавесиністки і композитрки Asako Hirabayashi¹². Відома виконавиця, яка з успіхом концертує по всьому світу і є учасницею багатьох міжнародних фестивалів, доктор Джульярдської школи, вона полонила сумських слухачів бісерною технікою і мистецтвом галантно-витончених звучань. Її «вражаючий, блискучий талант, справжня вишуканість почуттів, втілена у фразуванні, динамічних градаціях і нюансуванні тембрових барв» [9], що неодноразово відзначалися музичними критиками закордонних видань, знайшли шанувальників і на українській землі. Виконавиця тричі брала участь у «Vach-fest'ax» (1998, 1999, 2001). Також вона провела майстер-класи з клавесинної гри для сумських та приїжджих музикантів¹³.

Традицію проведення заходів для підвищення майстерності під час фестивалів продовжила видатний інтерпретатор музики Бароко,

¹¹ В цілому, на підтримку фестивальної діяльності О. Ковалем було виграно шість грантів міжнародного благодійного фонду «Відродження» на загальну суму біля 50 000 доларів. З них 20 000 було отримано на придбання клавесина як основного інструмента бахівських фестивалів.

¹² Asako Hirabayashi закінчила з класу клавесина (виконавець-соліст) консерваторію університету м. Цінцінати (США, 1993, кл. проф. Е. Хашімото). Сьогодні проживає і працює у США. Веде активну дослідницьку діяльність (захистила докторську дисертацію за темою «Аналіз виконання прикрас в клавирній музиці англійського композитора XVIII століття Вільяма Берда»), викладає в Джульярдській школі, концертує по країнах Європи та США (дебют у Карнегі-Холл, 1996).

¹³ В майстер-класах 1998 р. взяли участь: Олена Антоненко (м. Суми), Альона Горбик (м. Київ), Олександра Копань (м. Київ), Олексій Природний (м. Горлівка), Жеба Стефанська (Польща). У 2001 р. Asako Hirabayashi також провела майстер-класи в НМАУ ім. П. І. Чайковського із студентами вузу.

росіянка, яка мешкає у Нідерландах (Беттенхаузен), Тетяна Логінова. У 2000 р., на фестивалі до 250 роковин від дня смерті Баха, вона дала сольний концерт і провела майстер-класи гри на клавесині¹⁴ за участі київських музиканток Лариси Боднар, Альони Горбик та Ольги Шадріної. Ювілейний бахівський фестиваль став справжнім святом для сумчан. В його концертах слухачі вперше змогли ознайомитися зі старовинним інструментом XVIII ст., віолою да гамба, який прибув в Україну з Амстердаму. Володар раритету – артист Королівського симфонічного оркестру Нідерландів Крістіан Норде – репрезентував місту концертну віолу, що має клеймо відомого англійського майстра Бердта Номена¹⁵. Твори Баха та його сучасників прозвучали на інструменті соло і в дуеті із клавесином (Т. Логінова). У фестивалі також взяв участь відомий австрійський органіст Йоганн Труммер. Активний концертант, він очолює Інститут церковної музики та органу Академії музичного та драматичного мистецтва міста Грац¹⁶, Духовну єпархіальну семінарію і є великим прихильником музики Баха. В його інтерпретації сповнені релігійного змісту твори німецького генія набули піднесеного і водночас суворого і стриманого звучання. Заключним акордом фестивалю став виступ камерного хору «Gloria» (кер. В. Сивохіп) з Молодіжним камерним оркестром Львівської спеціальної музичної школи ім. С. Крушельницької (кер. М. Гуневич)¹⁷. Незважаючи на досить юний вік оркестрантів, їх професіоналізм та бездоганне відчуття стилю підкорили усіх присутніх.

Репрезентація барокових інструментів стала певною відзнакою сумських фестивалів. Зокрема, на одному з перших «Bach-fest'ів»

¹⁴ Тетяна Логінова також брала участь у «Bach-fest'ax» – 1996 та 2001.

¹⁵ Своєю концертну віолу Крістіан Норде купив дещо перетвореною: гриф інструмента був перероблений у віолончельний. Музикант повернув віолі її первинний вигляд і звук.

¹⁶ Й. Труммер є членом колегії міжнародного Бахівського товариства Німеччини, бере участь в журі багатьох міжнародних органних конкурсів. У Граці ним заснований конкурс «Й. С. Бах та сучасна музика».

¹⁷ У першому відділенні концерту прозвучали: «Канон на Великдень» М. Дилецького, «Хоровий концерт № 32» Д. Бортнянського, «Не отвержи мене во время старости» М. Березовського. Друге відділення репрезентувало твори композиторів західної традиції: Ф. Букстехуде, Й. С. Баха, А. Нікодемівича.

(1996) було влаштовано виставку клавесинів голландського майстра Фреда Беттенхауссена, і всі п'ять представлених на ній інструментів звучали в концертах. А на XVII бахівському форумі (2012) публіка мала змогу ознайомитися із звучанням віол, віол да гамба, готичних арф, лір, ренесансних лютень, спінетів, фіделей, циттернів, шалмеїв, виготовлених сучасним українським майстром Степаном Тихоненко (м. Ужгород). Всього в ансамблі «Castrum Hung», яким керує автор копій старовинних інструментів, їх понад 50. В репертуарі колективу – духовна вокальна музика та інструментальні поліфонічні твори італійських і німецьких композиторів XVI–XVII ст. (Л. Віадана, А. Гранді, Г. Хасслера та ін.). Сумчанам були представлені і народно-танцювальні та пісенні мелодії давньої Трансильванії з «Кодексу Кайоні»¹⁸, а також, вперше в Україні, прозвучав консорт (ансамбль) з чотирьох віол да гамба, три з яких зроблені С. Тихоненком.

За понад 20 років свого існування сумські фестивалі пережили різні часи. Гіперінфляція та інші економічні негаразди 90 років минулого століття відбилися й на мистецьких проектах. Недостатність фінансування змусила О. Ковалю обмежити участь в бахівських заходах закордонних виконавців, а у 1996–1999 рр. призупинити проведення «Organum'у», залишивши тільки «Bash-fest». Перешкодою у проведенні саме органного фестивалю стало розміщення «короля музичних інструментів» у православному храмі. Після виходу закону України «Про умови передачі культових будівель – визначних пам'яток архітектури – релігійним організаціям» (№ 137, від 14. 02. 2002) постало питання про перенесення інструмента в інше приміщення. Оскільки еквівалентного за акустичними властивостями залу в Сумах не було, виникла ідея пристосувати інструмент до сцени Сумської обласної філармонії. Для цього знадобилася реконструкція унікальної пам'ятки архітектури кінця XIX ст., колишнього будинку Дворянського зібрання, акустика якого вважалася однією з кращих в дореволюційній Росії. У 2005–2008 рр. тривав капітальний ремонт будівлі, в результаті

¹⁸ «Кодекс Кайоні» – рукописна збірка румунських народних танцювальних та пісенних мелодій XVII ст., яку упорядкував францисканський монах румунського походження, римо-католицький священник, музикант-органіст Янош Кайоні (1629–1687).

якого було укріплено фундамент для установки 17-тонного гіганта, поглиблено підлогу сцени, зроблено заміну даху. Переобладнання потребував і сам орган. Оскільки висота його труб видалася більшою за висоту будови, їх прийшлося вкоротити майже на два метри¹⁹. Майстрами чеської фірми-виробника були виготовлені спеціальні деталі для прилаштування органу в іншому місті, зроблене повне переінтонування інструмента під нові акустичні умови. В реконструйованому приміщенні орган вперше зазвучав на «Bash-fest-2007» в концерті однієї з найвідоміших інтерпретаторок музики Баха Євгенії Лісіциної. Незважаючи на її блискучий виступ, стало зрозуміло, що акустика зали багато втратила від проведених перетворень, проте вдалося зберегти інструмент і фестиваль, що дозволяє залучати до міста відомих виконавців.

Запрошення на фестивалі музикантів з інших міст є одним з концептуальних положень сумських форумів. В Сумах побували концертанти з далекого і близького зарубіжжя, провідні українські солісти та колективи. Відзнакою «Bash-fest'ie» і «Organum'ie» є наявність «родзинки» у кожному окремому проекті (відомого колективу, виконавця зі світовим ім'ям або вундеркінда і т. ін.).

Так, незабутні враження отримали слухачі від концертів видатних майстрів сучасного виконавського Олімпу, лауреатів Міжнародного конкурсу ім. П. І. Чайковського Олександра Князева та Олексія Набіулїна. Відомий віолончеліст виступив відразу у двох творчих іпостасях: як блискучий віртуоз-струнник і майстер органної гри. Бахівські шедеври – рідко виконувані органні тріо-сонати²⁰ і хоральні прелюдії – натхненно та експресивно прозвучали в інтерпретації артиста. Але особливо вразило слухачів виконання «Чакони» зі скрипкової Партити Баха (d-moll) у власному перекладенні музиканта для віолончелі. Надскладний твір виявив феноменальну майстерність соліста у володінні штриховою технікою та мистецтвом гнучкого зву-

¹⁹ До переобладнання органу висота його труб становила 10,5 м. Сьогодні – біля 9 м.

²⁰ О. Князев є одним з небагатьох виконавців надскладних в поліфонічному плані органних тріо-сонат Баха. В одному із своїх проектів він виконав усі шість сонат в одній концертній програмі (2010, м. Москва)

ковидобування. До того ж, сумчанам випала рідка нагода послухати тембрально насичений та надзвичайно сильний голос унікального інструмента роботи К. Бергонці (1683–1747)²¹, учня А. Страдіварі, на якому грає О. Князев.

Витонченою палітрою фортепіанних барв і бездоганим піанізмом полонив публіку О. Набіулін («Organum-2013»). На суд слухачької аудиторії він представив програму з найвідоміших творів Бетховена і Шопена. В його прочитанні легендарна «Місячна соната» (ор. 27, № 2, *cis-moll*) та експресивна «Апасіоната» (ор. 57, *f-moll*) набули глибинного філософського змісту, а сповнена емоційних контрастів Соната ор. 90 (*e-moll*) стала острівком відвертості почуттів між двома драматичними вершинами бетховенського генія. Виконання у II відділенні балад і ноктюрнів Шопена²² попри технічні якості філармонічного роялю, що, за висловом піаніста, «має бути кращим» [5], зачарувало поетичною проникливістю висловлювання та вишуканим звуковим колоритом. В інтерв'ю місцевій пресі О. Набіулін, з притаманною йому скромністю, зазначив, що він «не має права зрадити очікування слухачів і тому зобов'язаний грати на інструментах, які є, і грати добре» [4].

Частими гостями сумських фестивалів є представники української виконавської школи. Серед їх постійних учасників – львів'яни Дмитро Онищенко (фортепіано), Лідія Футорська (скрипка), Боже-на Корчинська (сопілка). Виступи цих різнопланових за творчим темпераментом музикантів завжди збирають зали слухачів. Масштабний піанізм лістівського плану, яскрава концертність, оркестральність мислення захоплюють у виконанні Д. Оніщенка. Концертанта приваблюють великі фортепіанні полотна та багаточастинні цикліч-

²¹ На віолончелі Карло Бергонці, наданої фондом Російської державної колекції унікальних музичних інструментів, О. Князев грає вже понад 25 років. До нього вона слугувала видатному віолончелісту Григорію П'ятигорському, а після недовгий час була у використанні Святослава Кнушевицького. Нетиповий за своїми звуковими параметрами інструмент не підходив багатьом виконавцям. Відтоді як віолончель потрапила в руки О. Князева, він з нею не розлучається.

²² В концерті прозвучали: Балади № 1 (*g-moll*) та № 4 (*f-moll*), Ноктюрни ор. 27 (*cis-moll* та *Des-dur*).

ні форми²³. На відміну, виконавський стиль Л. Футорської репрезентує філігранну скрипкову техніку, яка поєднується з майстерним володінням звуковою палітрою інструмента та відвертою емоційністю висловлювання. Творче зростання талановитої скрипальки відбувалося паралельно із становленням сумських музичних форумів. Вперше вона відвідала Суми ще студенткою Львівської музичної академії (2003) і відразу завоювала серця численних прихильників. У фестивальных програмах Лідія Футорська виступала сольно і у різних інструментальних колективах²⁴. Так, у «Bach-fest'i-2015» вона концертувала у складі тріо «Bach a tre» разом із зноюю в Україні сопілкаркою Боженою Корчинською та клавесиністкою Анною Іванюшенко²⁵.

Постійними учасниками сумських фестивалів є київські музиканти: лауреат міжнародних конкурсів, фундаторка української школи клавесинної гри Світлана Шабалтіна та її вихованка – Ольга Шадріна-Личак. Чудові солістки, вони також виступають в камерних складах²⁶, зокрема, з віолончелісткою Юлією Білоусовою.

Їх колега з Варшави Марек Топоровський демонстрував сумчанам своє бездоганне володіння клавесином і органом вже близько десяти разів. Виконавець віртуозно володіє усіма клавішними інструментами. Діапазон його репертуарних уподобань охоплює різні стилі: від бахівської сонати до сучасних джазових композицій. Кожний концерт музиканта є аншлаговим. У своїх враженнях про виступи М. Топоровський відзначає, що йому подобаються сумська публіка, акустика зали, орган, хоча у Троїцькому храмі він і звучав краще [1].

²³ В одному виступі піаніст поєднує декілька Прелюдій і фуг Баха, 12 етюдів Шопена, «Крейслеріану» Шумана, Варіації на тему Паганіні Брамса (концерт від 05.10.2004).

²⁴ Л. Футорська брала участь у «Bach-fest'ax» 2003, 2004, 2006, 2007, 2014, 2015 рр.; «Organum'ax» 2009, 2012, 2014 рр.

²⁵ В програмі концерту прозвучали твори Баха – Партита E-dur BWV 1006, Соната для скрипки/флейти A-dur, Токката для клавесина e-moll BWV 914, Соната C-dur BWV 1032, Тріо-соната B-dur BWV 1039 – та Телемана – Соната G-dur TWV 40:111.

²⁶ О. Шадріна-Личак концертувала в Сумах у камерних складах із духовими інструментами (Богдан Галасюк – гобой, Тарас Осадчий – фагот) та мішаних ансамблях (Вікторія Курилова та Юрій Гуран – барокова флейта, Анна Катинська – віолончель).

Можливо, саме ці важелі виявилися визначальними й для молодого белгородського музиканта – органіста Тимура Халліуліна (1987 р. н.). В останні роки він бере участь майже у кожному фестивальному проєкті. Харизматичний виконавець у змозі «тримати зал» від першої до останньої ноти виступу. Стрункий і витончений зовні, він змушує інструмент-велетень звучати піднесено-урочисто та лірично-сентиментально, відтворюючи «всі нюанси і відтінки переживань людини XXI століття» [2]. Яскрава індивідуальність концертанта виявляється в прочитанні як барокової музики, так і сучасних творів. Зокрема, на останньому «Bach-fest'i» він вразив слухачів феєричним виконанням «Варіацій на тему Паганіні» Д. Талбен-Болла на педальній клавіатурі соло та власної імпровізації «Містерія ночі» на поезію Л. Українки «Досвітні огні»²⁷, в якій майстер звукової колористики зміг досягти містичного відтворення царства «досвітньої мли» – фантастично-чарівного і водночас таємничо-страхітливого.

У зв'язку із фінансовими складнощами сумські барокові форуми не часто відвідують великі колективи. Серед таких – знані в Україні академічні співацькі ансамблі – камерні хорові капели «Київ» (кер. М. Гобдич)²⁸ і «Хрещатик» (кер. Л. Бухонська)²⁹. Висока культура співу, елітарний художній смак, майстерність виконання, які відзначають ці хори, поєднуються з чудово підбраною тембральною палітрою голосів, що гармонійно зливаються у єдине звукове ціле. Репертуарна політика колективів спрямована на українську хорову музику, від Середньовіччя до сучасності. Особлива увага приділяється духовним творам. Так, в концертних програмах обох хорів перше відділення займали молитовні поспів'я з літургії та духовні концерти.

Вокальні гурти іншого стилістичного спрямування відкрили сумчанам самобутній космос українських національних першоджерел. Виступи фольклорних ансамблів «Божичі» та «Гуртоправці», що репре-

²⁷ Російський музикант, татарин по національності, Т. Халліулін захоплюється українською поезією. Вірші мовою оригіналу він читає на своїх концертах. Зокрема, на «Organum'i-2014» музикант напам'ять декламував «Заповіт» Т. Шевченка, а на «Bach-fest'i-2015» – «Досвітні огні» Л. Українки.

²⁸ Хорова капела «Київ» виступала в Сумах на «Bach-fest'i-2002».

²⁹ Камерний хор «Хрещатик» взяв участь в «Organum'i-2005».

зентували автентичну манеру виконання, супроводжувалися яскравим театралізованим дійством із використанням елементів хореографії.

Серед виступів інструментальних колективів віхою став концерт всесвітньо відомого ансамблю солістів «Київська камерата» (дир. В. Насушкін)³⁰. У виконанні колективу прозвучала музика італійського та німецького Бароко для солістів і оркестру³¹. Запалив публіку також ексцентричний київський «Sax Quartet» (кер. Ю. Василевич) своєю інтерпретацією джазових творів³². А квінтет сопілкарів зі Львова розкрив таємниці музикування на старовинних духових інструментах³³. Щоправда, у обігу ансамблю не стародавні діатонічні, а сучасні концертні хроматичні сопілки. Вправність поводження з ними та досконалість ансамблевого звучання усієї сопілкової сім'ї продемонстрували майстри-концертанти³⁴.

Музичним дивом фестивалів є виступи юних талантів. Сумчанам довелося слухати гру обдарованих вундеркіндів – кларнетистки Вероніки Кузьминої («Organum-2001»), флейтиста Антона Чурикова («Bach-fest-2003»), піаністів Олексія Природного («Bach-fest-1999») та Дмитра Семикраса («Organum-2013», «Bach-fest-2015»), віртуозної скрипальки Тетяни Гапесвої («Bach-fest-2001») та ін. Концерти майбутніх зірок академічного виконавства завжди викликають великий інтерес поціновувачів академічного мистецтва. В такі дні зала обласної філармонії не може вмістити усіх бажаючих, а маленькі музиканти отримують теплий прийом і підтримку аудиторії.

³⁰ Концертом був відзначений «Bach-fest-2005».

³¹ В концерті звучали: Симфонія № 10 (e-moll) В. Манфредіні, Концерт для флейти з оркестром (c-moll); Б. Галуппі, Концерт для гобоя з оркестром (d-moll) А. Марчелло, Концерт d-moll для скрипки, гобоя та оркестру Й. С. Баха, Симфонія № 10 (d-moll) В. Ф. Баха, Концерт для флейти з оркестром (d-moll) Ф. Е. Баха. Солоісти: Богдан Галасюк (гобой), Богдана Стельмашенко (флейта), Олексій Алексєєв (скрипка), Дмитро Таванець (клавесин).

³² В програмі концертів квартету саксофоністів («Organum»-2004 та 2013) прозвучали твори К. Веласкеса, Дж. Гершвіна, Д. Еллінгтона, Г. Міллера, А. П'яццолі та ін.

³³ Квінтет сопілкарів виступив на «Bach-fest 'i»-2002».

³⁴ В репертуарі ансамблю – твори доби Бароко (А. Кореллі, Г. Телеман, Г. Гендель), української класики (М. Лисенко, М. Леонтович, С. Людкевич, В. Косенко) та сучасної музики (М. Корчинський).

Загалом, за період проведення фестивалів Суми почули багато яскравих солістів та музичних колективів. Згадати навіть найкращі з них в межах однієї наукової розвідки не виявляється можливим. Провінційний слухач отримав досвід європейської традиції відвідування мистецьких форумів. Відкритий до сприйняття академічного мистецтва, він чекає на нові зустрічі з ним.

Висновки. Музичні форуми «Bach-fest» і «Organum», які є акціями локального плану, все ж цілком вписуються у фестивальну практику України, претендуючи на певний європейський статус. За понад 20 років свого існування у віддаленому від центральних культурних магістралей країни невеликому українському місті вони запровадили моду на академічне мистецтво і виховали свого слухача. Публіка, що відвідує фестивальні концертні заходи, мотивована по-різному. Основна її частина – професійні музиканти (студенти, викладачі) і творча інтелігенція міста – знається на бароковому мистецтві і приходять послухати певного музиканта, конкретний твір та його інтерпретаційне рішення. Інший прошарок – любителі академічного мистецтва. Їх приваблює нагода розширити свій кругозір: послухати різних артистів, ознайомитися з ексклюзивними інструментами, збагатити свої знання у музиці Бароко. Є й необізнані слухачі. Фестивальний «бум», що обрушується на місто, спричиняє справжній ажіотаж навколо «бахівських» заходів. Їх відвідування вважається престижним і, не позбавлений певного елементу снобізму, сумський обиватель також прагне відвідати ці концерти. Визначальним для нього є не професійний рівень музиканта або зміст програми, а відчуття долучення до світу високого мистецтва. Його увагу привертає закордонний статус гастролера, якого цікаво не тільки почути, але й побачити. Одноразовість концертних акцій підігріває інтерес і публіка влаштовує аншлаги на фестивальні програми. В залу обласної філармонії її манить надзвичайне, очікування дива, яке приготував черговий музичний форум.

Отже, Оресту Ковалю вдалося «інфікувати» місто «вірусом Бароко». Багаторічне проведення фестивалів, залучення виконавців, що репрезентують не радянську, а сучасну європейську традицію барокової гри з використанням старовинних інструментів (оригіналів або

копій), сприяло формуванню у слухача розуміння естетики стилю, що панував в культурі XVI–XVIII ст. Пропонуючи елітарне мистецтво на різний смак, «Bach-fest» і «Organum» виховали культуру відвідування академічних музичних заходів, активізували міське музичне життя, а відтак стали вагомим чинником у формуванні сумського музичного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Івченко В., Ольшанская Д. *Happy birthday, BACH!* [Електронний ресурс] / В. Івченко, Д. Ольшанская // Данкор онлайн. — 2012. — 7 нояб. — URL : <http://www.dancor.sumy.ua/articles/leisure/86996>.
2. Касьяненко И. В Сумах на «Бах-фесте» играл органист-виртуоз из Белгорода [Електронний ресурс] / Игорь Касьяненко // Агентство творческих событий : Медиа-портал. — URL : <http://creativpodiya.com/posts/48228>.
3. Коваль Орест Романович [Електронний ресурс]. — URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Коваль_Орест_Романович.
4. Невская Е. Эстетическое потрясение высокого уровня [Текст] / Е. Невская // Ваш шанс. — 2013. — № 18, 1 мая. — С. 13.
5. Олексій Набіулін на фестивалі «Organum-2013» [Електронний ресурс] // Зустріч у «Агенції промоції “Суми”». — You Tube. — URL : <https://www.youtube.com/watch?v=5ruowWgmINw>.
6. Попова М. Орест Коваль, музыкант, продюсер музыкальных фестивалей Bach-fest, Organum, Jazz-fest и Livadia-fest [Електронний ресурс] / М. Попова // Наши Сумы : Интернет-журнал. — URL : <http://nashisumy.com.ua/zhurnal/lyudi-v-gorode/orest-koval-muzykant-impresario-muzykalnyh-festivaley-bach-fest-organum-jazz-fest-i-livadia-fest.html>.
7. Федорина А. Кто є хто на Сумщині - 2005 – Коваль Орест Романович – член президії Асоціації органістів та органних майстрів Національної всеукраїнської музичної спілки / А. Федорина // Who-is-Who : український видавничий портал. — URL : <http://who-is-who.ua/main/page/sumy/120/16>.
8. Харнонкурт Н. Музыка як мова звуків [Текст] / Н. Харнонкурт. — Суми : Собор, 2002. — 184 с.
9. Hirabayashi A. *Biography* [Electronic source] / Asako Hirabayashi. — URL : <http://www.asakohirabayashi.com/biography.html>.